

Pedagogische sensitiviteit van de leerkracht middels
School Wide Positive Behavior Support

De leerkracht als pedagogische professional voor het voetlicht

Marjan Tamse, Judith van Gool & Anouke Bakx

Twee jaar geleden startte het project 'Pedagogische professional voor het voetlicht'. Dit project heeft een looptijd van vier jaar en is gericht op opbrengstgericht werken aan duurzame ontwikkeling van kinderen in het speciaal onderwijs. Meerdere partners werken met elkaar samen in het project: SO-scholen van de Koninklijke Auris Groep, PO-scholen aangesloten bij het expertisecentrum Rotonde (Gorinchem e.o.), Hogeschool Utrecht, de Universiteit voor Humanistiek en Fontys Hogescholen. Op zo'n veertien verschillende scholen worden projecten uitgevoerd met als verbindend thema pedagogische sensitiviteit van de leerkracht. Het doel van het project is de kwaliteit van het pedagogisch handelen van onderwijs(zorg)-professionals te verhogen, zodat dit ten goede komt aan de duurzame ontwikkeling van kinderen. Met duurzame ontwikkeling wordt hier een combinatie bedoeld van leeropbrengsten, burgerschapsontwikkeling en persoonsvorming van kinderen.

De teams van de veertien scholen mochten zelf een thema of methodiek kiezen, passend bij hun school, om vorm te geven aan het versterken van de pedagogische sensitiviteit van de deelnemende leerkrachten. Uiteenlopende keuzes zijn gemaakt, variërend van het werken met AAI (animal assisted interventions), het voeren van leerling gesprekken over 'goed leraarschap' en op basis daarvan verder te werken aan de professionalisering van het schoolteam, tot teamscholingstrajecten voor School Wide Positive Behavior Support, afgekort, SWPBS. Vijf van de veertien scholen kozen voor het invoeren van SWPBS als preventieve aanpak van gedrag. Letterlijk vertaald is SWPBS 'schoolbrede ondersteuning van positief gedrag'.

'SWPBS is een schoolbrede aanpak van gedrag, gericht op alle leerlingen. Het doel van SWPBS is een veilige, positieve, sociale omgeving te scheppen, waarin leerlingen optimaal kunnen profiteren van het geboden onderwijs. Met SWPBS maakt de school concreet wat zij qua gedrag van kinderen verwacht in en om de school. Door dit concrete gedrag actief aan te leren en systematisch te waarderen en te belonen, lukt het kinderen beter om zich aan regels te houden en gewenst gedrag te laten zien.'

Piet Vogel, directeur van Expertise Centrum de Rotonde schatte in dat SWPBS kansrijk zou kunnen zijn voor de scholen die aangesloten waren bij het samenwerkingsverband. Het feit dat SWPBS zich richt op preventie van gedragsproblemen, bood mogelijke

School Wide Positive Behavior Support (SWPBS)

School Wide Positive Behavior Support (SWPBS) is vanuit Amerika inmiddels al op een behoorlijk aantal Nederlandse scholen ingevoerd. In de afgelopen vijf jaar zijn steeds meer scholen gaan werken volgens de principes van SWPBS. Bij SWPBS gaat men uit van schoolbrede waarden, die vertaald worden naar gedragsverwachtingen, die aangeleerd worden door actief voordoen (leerkracht) en inoefenen van het gewenste gedrag, zodat leerlingen precies weten wat er van hen wordt verwacht. Door consequent volgens de SWPBS-aanpak te werken, wordt gewenst gedrag aangeleerd en beloond en worden gedragsproblemen voorkomen of verminderd. Deze theorie gaat uit van een aantal principes:

- de school werkt met het gehele team (leerkrachten en overige schoolmedewerkers), en alle leerlingen vanuit de theorie van SWPBS
- de teamleden stellen met elkaar de belangrijkste waarden af voor hun school, zoals (zoals bijv. 'respect', 'verantwoordelijkheid' en veiligheid)
- teamleden formuleren met elkaar gedragsverwachtingen die gewenst gedrag beschrijven, zoals 'Ik loop rustig door de gang,' Deze waarden en gedragsverwachtingen worden ook gevisualiseerd (zie afbeelding 1 en 2)
- de gedragsverwachtingen worden actief aangeleerd aan leerlingen door middel van lessen in goed gedrag, waarbij het gedrag daadwerkelijk wordt voorgedaan.
- gewenst gedrag van de leerlingen wordt beloond (compliment of een beloningskaartje bijvoorbeeld) terwijl aan negatief gedrag zo min mogelijk aandacht wordt geschonken
- Er is een voorspelbare manier waarop wordt gereageerd op ongewenst gedrag. Door middel van een bepaalde procedure krijgen kinderen bij ongewenst gedrag een leermoment voorgeschoteld en krijgen zij de kans om het ongewenste gedrag om te buigen naar gewenst gedrag. Deze manier van handelen voorkomt dat er een sfeer van correctie en straf ontstaat en is voor zowel leerling en leerkracht plezieriger en effectiever: Het leidt eerder tot het aanleren van goed gedrag.
- Wanneer kinderen onvoldoende baat hebben bij de basisinterventies, worden intensievere interventies ingezet om kinderen toch te helpen om tot het goede gedrag te kunnen komen.

Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat het werkt, als een schoolteam allemaal consequent dezelfde regels hanteert, deze actief aanleert en bekrachtigt en de leerlingen beloont voor gewenst gedrag. Meer lezen over de principes van SWPBS kan in het basisboek van Golly en Sprague (2013): Positive Behavior Support: goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school.

aanknopingspunten voor de professionalisering van de leerkrachten richting pedagogische sensitiviteit. Marjan Tamse en Judith van Gool van het Expertisecentrum hebben de opleiding tot PBS-coach gevolgd bij het Kenniscentrum SWPBS Nederland.

HET GAAT OM GOED ONDERWIJS!

Bij SWPBS gaat om het actief aanleren van gewenst gedrag. Deskundigen zijn het er dan ook over eens dat SWPBS gebaseerd is op behavioristische principes: goed gedrag wordt aangeleerd en bekrachtigd. Binnen SWPBS wordt er (tijdelijk) gewerkt met beloning van positief gewenst gedrag, echter het gaat niet om de beloning, maar om het stimuleren van het gewenste gedrag. Het is dan ook belangrijk om het klein en overzichtelijk te houden.

"Zo'n zes jaar geleden zijn mijn leidinggevende Piet Vogel en ik erg enthousiast over en geïnteresseerd geraakt in SWPBS, doordat PBS-deskundige Christina Jones uit Amerika een inspirerende lezing kwam geven, binnen ons samenwerkingsverband. Ik ben met haar in gesprek gegaan en toen is het vlammetje voor SWPBS gaan branden. Met name het preventieve karakter, de positieve benadering van gedrag en het meten van gedrag bij SWPBS spraken mij erg aan."

Marjan Tamse, ambulante begeleider en SWPBS-coach.

"Schoolteams, ouders en leerlingen denken soms dat binnen SWPBS alles draait om het 'beloningssysteem'. Het belonen van gewenst gedrag in de aanleerfase is slechts een zeer klein onderdeel van het grote geheel. SWPBS gaat er in de kern vanuit dat elk mens zich beter voelt, ontwikkelt en gedraagt als hij benaderd wordt als een competent, welwillend mens. De positieve benadering van gedrag is de kern van het hele systeem. Zowel kinderen als leerkrachten groeien zichtbaar van deze benadering."

Judith van Gool, psycholoog en SWPBS-coach.

Het hoofddoel van SWPBS is natuurlijk ook 'goed onderwijs'. Doordat de leerkrachten minder tijd kwijt zijn aan correctie van ongewenst gedrag en doordat leerlingen weten wat er waar en wanneer van hen verwacht wordt, kan de leerkracht zich richten op het begeleiden van het leren en ontwikkelen van de leerlingen. De aanpak kent 5 pijlers:

- Schoolbreed werken vanuit gedeelde waarden. Het gaat dan om de vraag: wat vinden we belangrijk in het omgaan met elkaar? Bijvoorbeeld respectvol met elkaar omgaan, je verantwoordelijk gedragen en veiligheid
- Positieve insteek; versterken van goed gedrag aan de hand van heldere, eenduidige verwachtingen t.a.v. gedrag
- Preventie; zoveel mogelijk voorkomen van probleemgedrag, door er vroeg bij te zijn en kinderen een uitdagende, passende leeromgeving te bieden
- Planmatige aanpak op basis van gegevens die worden verzameld
- Partnerschap met ouders en samenwerking met bijv. schoolarts, jeugdzorg.

SWPBS is echter niet alleen een zaak van leerkrachten en leerlingen, ook ouders en mensen vanuit de zorg zijn partner. Zo verzorgen SWPBS-scholen ouderavonden en zijn ook ouders vertegenwoordigd in het SWPBS-team van de school. Ook volgens Marjan en Judith hoort de participatie door ouders er helemaal bij! Ouderbetrokkenheid is belangrijk en prettig (wat merken zij van SWPBS en hoe kunnen zij hier in het verlengde thuis ook mee werken?). In het SWPBS-team van school zitten leerkrachten, ouders én ook de zorg is er vertegenwoordigd, door

bijvoorbeeld de arts of maatschappelijk werker. Meestal participeert de schoolmaatschappelijk werker in het SWPBS-team als een soort brugfunctio-naris tussen onderwijs en zorg.

Marjan en Judith begeleiden de vijf scholen uit het project om SWPBS-scholen te worden, met leerkrachten die getraind zijn in SWPBS-principes en zich ontwikkelen tot pedagogisch sensitieve professionals. De scholen waar zij actief zijn, zijn reguliere basis-scholen. SWPBS is voor zowel P.O. als V.O. en S.O. geschikt omdat het gaat over het voorkómen van ongewenst gedrag.

"Zo'n 80% van de leerlingen bereik je meteen met SWPBS: door de preventieve insteek bewerkstellig je gewenst gedrag (groen deel). Bij zo'n 5 tot 10% van de leerlingen is er sprake van mogelijk risicogedrag (geel deel) en de overige 10 tot 5% (rood deel) kan ook nog professionele hulp van externe deskundigen nodig zijn. Afhankelijk van wat leerlingen met zorgwekkend gedrag nodig hebben, worden op maat interventies ingezet, die hen stimuleren om zich op school sociaal te gedragen en zich gunstig te ontwikkelen. Samengevat: De basisinterventies helpen alle kinderen in de school. De kinderen die meer nodig hebben krijgen een specifiekere, individueler gerichtere aanpak."

Marjan Tamse, SWPBS-coach.

SWPBS & PEDAGOGISCHE SENSITIVITEIT ONDERZOCHT

In het project worden de ontwikkelingen op alle veertien scholen, waaronder de vijf SWPBS-scholen gevolgd met behulp van onderzoek. Doel van het project is ook om kennis te ontwikkelen waar ook andere scholen hun voordeel mee kunnen doen. Hiervoor worden momenteel onderzoek uitgevoerd naar:

1. de ontwikkeling van pedagogische sensitiviteit van professionals werkzaam in het onderwijs en de speciale onderwijszorg;
2. de relatie tussen pedagogisch sensitief handelen en opbrengsten voor kinderen in termen van hun duurzame ontwikkeling;

"Samen met Kees van Overveld (Seminarium voor Orthopedagogiek) begon ik vijf geleden aan de invoering van SWPBS op één van onze basisscholen. Dat was natuurlijk al een cadeautje op zich, intensief samenwerken met een gedragsdeskundige als Kees! De leerkrachten brachten onmiddellijk in dat zij veel leerlingen met 'rood gedrag', ofwel grensoverschrijdend gedrag, op hun school hadden en dat zij daar graag mee zouden willen beginnen. Maar SWPBS-invoering start bij de basis, met dat wat voor alle kinderen goed is. Eerst moet het fundament stevig staan, anders bouwen we op drijfzand. Pas na zo'n drie jaar komen we in de rode top. Tijdens de teamtraining over leerlingen met grensoverschrijdend gedrag constateerde het team... dat er al niet zoveel leerlingen met heftig rood gedrag meer waren! Het ging al een heel stuk beter! Dat was een heel mooi moment! Ontroerend. Het kwam echt helemaal uit het team zelf."

Marjan Tamse, SWPBS-coach.

3. de normatief-reflexieve ontwikkeling van scholen en instellingen die meedoen in het project; eenvoudiger gezegd wordt het leren en professionaliseren in Communities of Practice (de projectgroepen met de verschillende partners) onderzocht.

ZorgPrimair houdt u op de hoogte van de ontwikkelingen in het project en zal ter zijner tijd de uitkomsten van het onderzoek met u delen.

Wilt u hier meer van weten?

Informatie over het project kunt u vinden op www.pedagogischeprofessional.nl/?page_id=15.
Voor vragen of informatie over de SWPBS-scholen kunt u mailen naar: m.tamse@ec-rotonde.nl

MASTER SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Onderzoek en ontdek mogelijkheden en ga met nieuwe perspectieven aan de slag in je praktijk. Leer 'speciaal onderwijzen' en geef 'Passend Onderwijs' vorm.

Kies voor de **Master Special Educational Needs** van Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.

Open dagen:

25-01: Den Bosch en Eindhoven
01-02: Sittard en Tilburg
10-02: Utrecht
12-02: Rotterdam, Bergen op Zoom en Nijmegen

Kijk voor meer informatie op fontys.nl/oso. Of stuur een mail naar: oso@fontys.nl met code ZP2014 en ontvang gratis een boek uit onze webshop.

Opleidingscentrum
Speciale Onderwijszorg

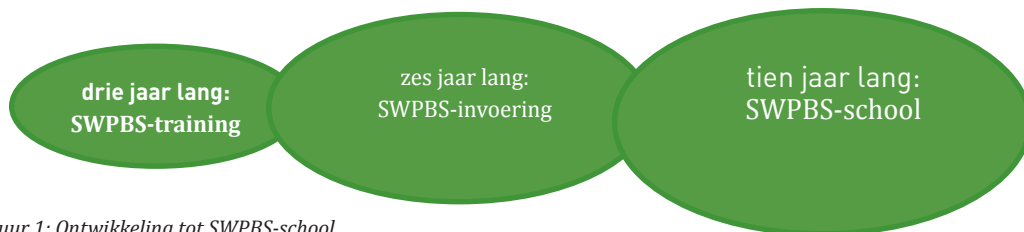
School Wide Positive Behavior Support (SWPBS) invoeren op school

Als een school de keuze maakt voor SWPBS, is dat niet van de een op de andere dag ingevoerd. Het is een traject waar alle teamleden bij betrokken zijn en waar meerdere jaren voor nodig zijn om het schoolbreed goed in te voeren. Bij invoering van SWPBS voor een school, kan gedacht worden aan:

- vier dagen/dagdelen training voor het hele team drie jaar lang
- maandelijkse bijeenkomsten van SWPBS met het SWPBS-team op school (kernteam)
- tenminste één ouderavond over SWPBS per jaar
- frequente afstemming met directie over SWPBS (monitoren, aansturen, begeleiden)

Als scholen SWPBS goed willen implementeren, dan blijft het niet bij een teamscholing van 3 jaar maar wordt dit gevolgd door een goed vervolgtraject, o.a. vormgegeven door het schoolteam zelf. Veelal vragen de scholen hierbij nog externe ondersteuning aan. Binnen Expertise Centrum Rotonde wordt dit door de SWPBS-coaches uitgevoerd.

Uiteindelijk kan deze aanpak leiden tot een schoolcertificeringsaanvraag.

Figuur 1: Ontwikkeling tot SWPBS-school

Scholen kunnen zich laten certificeren tot SWPBS-school. Hiervoor wordt van de school een behoorlijke portie praktijk- en borgingswerk gevraagd. Echter, het is de moeite waard; bij gecertificeerde scholen is SWPBS echt doorleefd en is het door alle leerkrachten eigen gemaakt. De leerkrachten op deze scholen zijn zich nog bewuster van hun eigen aandeel daarin: het eigenaarschap ligt bij de school en zij zijn er dagelijks mee aan de slag. Ook voor ouders is een gecertificeerde SWPBS-school duidelijk onderscheidend.

Literatuur:

Golly, A. & Sprague, J. (2013). *Positive Behavior Support: goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. Huizen: Uitgeverij Pica.

Over de auteur:

- MARJAN TAMSE is PBS-begeleider en verantwoordelijk voor het 'Ondersteuningsarrangement Gedrag' binnen het Expertise Centrum Rotonde en is betrokken in het project ProSense als onderzoeker.
- JUDITH VAN GOOL is PBS-begeleider en werkt als onderwijspsycholoog bij Expertise Centrum Rotonde en is betrokken in het project ProSense als onderzoeker.
- ANOUKE BAKX is lector Leren en Innoveren bij Fontys Hogeschool Kind en Educatie en betrokken in het project ProSense als adviseur en onderzoeksbegeleider.